

КОЧА ПОПОВИЋ

ПОБЕДА НА СУТЈЕСЦИ — ДЕЛО СВИХ ЈЕДИНИЦА КОЈЕ СУ УЧЕСТВОВАЛЕ У БИЦИ*)

Од завршетка рата наовамо прикупљено је много нових података који расветљавају поједине моменте битке на Сутјесци. На основу онога што се од раније знало и ових нових података написано је неколико опсежних студија о овој бици. Изнећу овде нека запажања у вези са дејством јединица којима је тада командовао Штаб Прве пролетерске дивизије, на основу сећања, а не после изучавања материјала којим данас располажемо. Не искључујем, зато, да сам неке појединости погрешно запамтио или заборавио; али ми, разуме се, није овде ни намера да дајем потпунију или тачнију слику ових догађаја него што је то учињено у поменутиим студијама.

Понекад се мисли да највернију слику оваквог сложеног збира догађаја, као што је била битка на Сутјесци, могу дати они који су у њима учествовали, поготову ако су се налазили на одговорнијим командним дужностима. То, разуме се, није тачно. Ми, учесници, можемо само допунити подробније анализе, учињене на основу брижљивог изучавања свих расположивих података. Ми можемо изнети какви су били мотиви који су нас, на основу онога што смо тада знали и наших тадашњих оцена, навели на доношење овакве или онакве одлуке. А за веран приказ онога што се догодило, тај, да тако кажем, унутрашњи моменат није никако споредан, јер он објашњава како се формирало сазнање и воља — жива акција.

Ми смо деловали у одређеним ситуацијама које су се надовезивале једна на другу, произилазиле једна из друге. Ми смо их морали решавати. Морали смо, дакле, доносити одлуке на основу нужно непотпуне слике о конкретној ситуацији са којом смо били суочени. То вреди за сваку акцију, нарочито у рату. Тада нема времена за сачекивање и билансирање свих потребних података. Нема их никад довољно, нису сви проверени, неки су чак погрешни. Ситуација се, уосталом, непрестано мења, наилазе стално нови моменти. А нема другог начина да се дејствује на њихово даље мењање у правцу који ће нама одговорати него акцијом команди (доношење одлуке, издавање наређења) и борбених јединица (извршавање наређења, непосредна

---

*) Чланак је објављен у зборнику „Сутјеска“, књига I, издање ВИЗ ЈНА „Војно Дело“, библиотека „Из ратне прошлости наших народа“.

борба са непријатељем). У томе се и састоји иницијатива у рату, којој се с правом придаје толика важност. Ми смо, међутим — маколико изгледало парадоксално то тврдити кад се односи на битку као ону на Сутјесци, где смо били у окружењу — упркос огромној надмоћи непријатеља и свему осталом, стално држали борбену иницијативу у нашим рукама. То вреди за наше команде на свим степенима, за све наше јединице и сваког појединог борца. Само се тиме може објаснити да смо и на Сутјесци, разбијањем непријатељског плана путем низа борби, без обзира што нису биле (нити могле бити) све успешне — победили.

У накнадним анализама понекад се појављује тенденција, скоро природно, да се збиру дејстава која су предмет испитивања, а на основу онога што је произишло као резултат тих дејстава — припише више планског него што га је у стварности било. Из чињенице да је дошло у стварности до таквих и таквих конкретних резултата закључује се, односно ствара утисак, да су малтене сви ти резултати непосредна последица одговарајућих претходних замисли. Уз то се понекад и дотерује опис дејстава, у правцу веће сличности са дејствима потпуно регуларних јединица и уопште са регуларним ратом. Уколико се то чини, не сматрам да се тиме даје већа вредност нашој тадашњој ратној вештини. Напротив. Тачно је да је за решење ситуације која је била створена непријатељском офанзивом постојала, односно да је у току борбе, прилично рано, сазрела одређена основна идеја Врховног штаба — продор ка источној Босни, коју је Врховни штаб спроводио доследно и организовано, која је била саопштена главним војним руководиоцима и која је убрзо, преко задатака које су добијале јединице, постала позната и свим борцима. Оно што је — како је то неко записао — за дивљење јесте то са колико је упорности и стално обновљене иницијативе та идеја, у оним изванредно тешким условима, била од свих спровођена, постала наша заједничка воља. Елементарна организованости, повезаности дејства свих јединица, односно његовог усклађивања са једног места, био је врло важан и за исход саме битке и за касније операције, што је потврђено успехом наших координираних офанзивних операција у источној Босни такорећи одмах после Сутјеске. (Већ петнаест дана после извршеног пробоја, после онако тешких бојева, жртава и патњи, наше јединице су успешно решиле низ врло сложених офанзивних задатака, што је доказ изузетно високог степена њихове виталности, свести и борбене способности.) Али тврдити на основу тога да смо ми унапред били прецизно одредили и знали на ком ћемо се отсеку непријатељског обруча пробити — не може бити исправно. У оквиру правилно изабраног општег правца, тај се отсек могао оцртати и пронаћи само крајње борбеним залагањем свих јединица. Величина постигнутог успеха није била у томе што је пробој извршен на наводно унапред предвиђеном отсеку, него што је, у онаквим околностима, уопште извршен. Само је натчовечанска борба свих наших јединица могла да пронађе, тј. да створи тај отвор.

Не знам кад је непријатељ уочио којим правцем намеравамо да се пробацимо. Али, прво, наше јединице су свуда пружале жесток

отпор, прелазећи често у противнападе, што је отежавало непријатељу да брзо донесе закључак о правцу нашег пробијања. Друго, жестина борби свих наших јединица, повремени успеси које су оне постигале, натеривала је непријатеља да пребацује део својих снага мимо свог општег плана. Тиме смо стално ометали „спокојно“ спровођење његовог плана, постепено и све више нагризали борбеност његових војника, трошили његове резерве и његову способност маневровања њима, једном речи све више смањивали могућност остварења тог плана (без обзира на надмоћност непријатељских снага). Постигнута победа је зато била резултат залагања, напора и жртва *свих наших јединица*. То је оно што је створило услове за извршење пробоја.

*

Исход битке на Сутјесци био је од изванредног значаја за читав ток рата у Југославији. После неуспеха плана „Вајс I и II“, непријатељ није био одустао од своје намере да уништи Ударну групу јединица којима је непосредно командовао Врховни штаб, тј. сам друг Тито.

Непријатељска команда је правилно оценила да је дошло до ситуације од чијег ће решења зависити све будуће могућности дејства на све важнијем балканском ратишту. Зато је непријатељ прикупио велике снаге, рачунајући да ће њима сигурно успети да изврши задатак који је себи био поставио. Сматрао је, такође правилно, да је простор на коме се имала одиграти битка био повољан за њега, а неповољан за нас. Имао је на расположењу периферне комуникације које су му омогућавале да маневрише својим снагама, а онај део на коме су се налазиле наше јединице био је тешко проходан, — планински, са неколико узастопних кањона, — са минималним могућностима исхране, а све то још много погоршано чињеницом великог броја наших рањеника из претходних тешких борби.

Вероватно је да је прва замисао — намера непријатеља била да нас сабије у троугао између Таре и Пиве. Можда је то разлог што је он јединице које је требало да затворе обруч са запада покренуо, односно приближио — ако се не варам — касније, како би се створило време за претходно потискивање, одбацивање наших снага из Сандака. Притом је учинио неколико грешака, које су се касније показале од одлучујућег значаја. Једна од главних била је та да није оценио да ће наши делови избити тако рано на леву обалу Пиве и на Сутјеску, рачунајући вероватно да ће знатан део наших снага бити сувише ангажован у борбама на источном и јужном делу обруча (који се склапао). Кад је схватио да смо прозрели његову намеру, а да би нас што пре сабио на предвиђени уски и непогодни простор, убрзао је операције на правцу Фоча — Љубишња и покрет одређених снага према Сутјесци. То је, међутим, већ било, и за ту фазу битке, касно. Пред собом је нашао јединице које су не само примале борбу него одлучно прелазиле у противнапад, са очигледном решеношћу да борбом створе услове за пробијање на најповољнијем месту за то. У том смислу су кржаве борбе Прве пролетерске, Треће крајишке, Шесте источnobосан-

ске и Мајевичке бригаде на простору Фоча — Челебић — Узлуп биле од изванредног значаја за ту фазу битке и од врло великог значаја и за читав даљи ток операција (у току којих ће доћи још до неколико критичних момената и ситуација). Снага нашег противудара на овом сектору била је толика да је она угрозила већ тада, тј. релативно рано, читав план непријатеља, што га је натерало да, ради исправљања ситуације, убади у борбу, на том правцу, већи број јединица него што је претпостављао, делом свакако и на рачун снага које је био наменио запоседању Сутјеске. У склопу такве ситуације посебан значај добија чињеница да је наш Врховни штаб благовремено пребацио неке наше јединице на леву обалу Пиве, па затим на Сутјеску, односно западно од Сухе и према Кошуру. То је била далековида и смела одлука, поготово кад се има у виду колико нам је било тешко одвојити и једну једину јединицу из огорчених борби са надмоћним непријатељем, а које су на свим отецима већ биле у току.

Колико се сећам и као што сам већ рекао, мислим да би било погрешно тврдити да смо већ тада били одлучили на ком месту ћемо извршити пробој. У овако сложеној ситуацији то није било ни могуће. Али се свакако може рећи да смо у врло тешкој општој ситуацији, благовременим упућивањем јединица напред, на општем правцу који је оцењен као најповољнији, *створили услове да се пробој изврши на најповољнијем месту, чим се оно у току динамике борбе буде оцртало.*

Тако је Друга пролетерска бригада била упућена на Сутјеску, па за њом и друге јединице, и тако је, најзад, на том правцу и извршен пробој.

На отсеку јединица које су биле под командом Штаба Прве пролетерске дивизије и суседних било је још неколико прекретничких момената: борбе на Боровну, затим на Кошуру, — без обзира што нисмо успели одбацити непријатеља са Кошура, — а нарочито херојска борба Друге далматинске на Г. и Д. Барама.

Јединице под командом Прве пролетерске дивизије биле су у претходници. Треба потсетити да су у биткама које смо ми водили, у онаквим условима ратовања и уз онакву бројну надмоћ непријатеља, по правилу, без обзира колико је тешка општа ситуација, односно нарочито кад је тешка — релативно најлакши задатак имале челне јединице. Јединице и команданти у претходници имали су увек тенденцију да хитају напред, нарочито ако непријатељ пред њима није успео да се прикупи и организује. Та тенденција је здрава, она носи у себи офанзивност. Али та тенденција може бити једнострана, са гледишта интереса целине јединица ангажованих у боју, поготово кад се има у виду какав тежак проблем су претстављали рањеници. Ту је Врховни штаб, који је непосредно руководио кретањем и операцијама свих јединица, био у врло тешкој ситуацији, јер је, поред свега осталог, морао непрекидно да оцењује колико смемо да се растегнемо, а колико морамо остати окупљени.

Ми, на челу, после избијања на Врбничке Колибе и после борби вођених у току 9-ог јуна, осетили смо да смо најзад избили на простор на коме непријатељ није успео да се учврсти и организује. И осетили смо да то треба искористити, тим пре што је то била једина сагледана и можда последња пукотина у обручу тактичког окружења. Сматрали смо да се, и са гледишта интереса целине, најзад пружа прилика за проширење простора нашег маневра и нашег дејства, а то је било постало неопходно. Зато мислим да је одлука о пробоју код Балиновца била исправна, а спроведена је тако умешно, одважно и одлучно, од јединица и команди, да је постигнуто пуно изненађење непријатеља. Њом је створен отвор после чега се непријатељ морао ограничити на релативно мање, ограничене циљеве, у поређењу са онима које је себи могао поставити дотада. То није могло отклонити тешкоће зачелних јединица, али оне их већ нису могле избећи, а мислим да би било још теже и за њих и за све остале да смо сви остали на простору Сутјеска — Кошута.

Неуспехом Пете непријатељске офанзиве озакоњен је, да тако кажем, и нови однос наших и непријатељских снага и могућности. То је био последњи покушај опкољавања и уништења Ударне групе дивизија заједно са Врховним штабом.

Непријатељ је сигурно знао да уништење ове групе не би зауставило Народноослободилачку борбу у Југославији, али је правилно оценио да би нам тиме задао врло озбиљан ударац. Уништење ове групе је за непријатеља било важно, осим тога, и због њеног великог значаја у односу на јадрански и србијански фронт, који су уствари били у оквиру два главна тада уочљива и могућна правца савезничке акције на Балкану, правца Јадранског Мора и Грчке. Каснији догађаји су дејству наших јединица на овим фронтovima, у склопу опште савезничке акције на суседним фронтovima, дали још већи значај.